

Heribert Emsbach. Rechte und Pflichten des Kirchenvorstandes. Eine Einführung in das Recht des Kirchenvermögens und seiner Verwaltung in den Bistümern des ehemals preußischen Staatsgebiets.

5. Aufl. Köln 1989 ss. 168.

Prezentowana publikacja jest już piątym, poprawionym wydaniem praktycznego opracowania określającego uprawnienia i obowiązki „zarządu parafii” w niektórych diecezjach niemieckich. Tak bowiem można nazwać po polsku „zarząd kościelny” (Kirchenvorstand), który pełni w każdej parafii nie tylko funkcję parafialnej rady ekonomicznej, lecz na mocy prawa państwowego jest kompetentny podejmować decyzje finansowe w imieniu wspólnoty parafialnej. Autor jest radcą prawnym archidiecezji w Kolonii.

Jego opracowanie jest pomyślane jako wprowadzenie do prawa normującego zarządzanie dobrami doczesnymi Kościoła. Odpowiada więc treściowo księdze piątej kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. Jednak autor ograniczył się do przedstawienia norm regulujących zarządzanie majątkiem kościelnym tylko w diecezjach położonych na terenie dawnego państwa pruskiego. Najważniejszą diecezją niemiecką położoną na tym terenie jest archidiecezja w Kolonii. Dlatego tam też wydaje się większość norm partykularnych dotyczących kościelnego prawa majątkowego.

Jak wiadomo, zarządzanie majątkiem kościelnym winno być zgodne z prawem kościelnym (kanonicznym) oraz prawem świeckim w danym kraju. Dla całego Kościoła katolickiego obrządku łacińskiego prawo majątkowe zawarte jest w kan. 1254-1310 (księga V) kodeksu prawa kanonicznego. Poza tym wydawane są przepisy partykularne przez kościelne władze lokalne, najczęściej diecezjalne.

Ze względu na wyjątkową rolę Kościoła w społeczeństwie, władze poszczególnych państw od dawna starają się uzyskać wpływ na organizację i działalność Kościoła, zwłaszcza na jego działalność w wymiarze doczesnym. Im większy był (lub jest) w danym kraju absolutyzm, silniejsze przekonanie władzy o prawie narzucania obywatelom także przekonań religijnych i stylu życia (co w szczytowej formie doprowadziło do utworzenia zasady *cuius regio eius religio*), a im mniejsze było poszanowanie wolności religijnej w aspekcie społecznym oraz indywidualnym, tym bardziej władze danego kraju ingerowały w życie Kościoła, także poprzez stanowienie praw regulujących (nieraz drobiazgowo) działalność Kościoła katolickiego i innych Kościołów.

Państwo pruskie już w XII wieku ustanowiło normy zapewniające władzy świeckiej wpływ na prawodawstwo kościelne, zarządzanie Kościołem oraz na aktywność Kościoła w świeckim obrocie prawnym. Według autora prezentowanej publikacji, już wtedy zapewniono członkom wspólnot parafialnych głos doradczy w zarządzaniu dobrami kościelnymi. Do XIX wieku nie używało się w prawie świeckim pojęcia „wspólnoty kościelnej” (Kirchengemeinde). Zgodnie z prawem kanonicznym różne działania podejmowane były przez kościelne osoby prawne, reprezentowane najczęściej przez proboszcza (s. 10). Pod koniec XIX wieku pra-

wo pruskie wprowadziło pojęcie wspólnoty kościelnej i ją uczyniło właścicielem dóbr kościelnych znajdujących się na jej terenie. Nowe regulacje w tym zakresie przyniosło pruskie prawo wyznaniowe¹ z 24 lipca 1924 r. Postanawia ono, że „Zarząd kościelny (w znaczeniu: zarząd parafii) zarządza dobrami we wspólnocie kościelnej; zarząd ten reprezentuje wspólnotę (parafię) oraz dobra (majątkowe)”².

Ustanowione w 1924 r. normy prawa wyznaniowego dotyczące zarządu dobrami kościelnymi, które skrótowo nazywane jest także „prawo zarządzania dobrami” zachowało dotychczas wielkie znaczenie, gdyż w niektórych landach Niemiec³ na obszarze dawnych Prus, z niewielkimi zmianami obowiązuje nadal jako prawo krajowe. Przed wojną obowiązywało ono także na Pomorzu oraz na Warmii i Mazurach. W innych diecezjach niemieckich położonych na terenie dawnego Państwa Pruskiego omawiane normy uznawane są za wytyczne przy stanowieniu prawa (przy respektowaniu konstytucyjnie zagwarantowanej wolności Kościoła), albo jako kościelne prawo zwyczajowe, uznane przez państwo i dalej obowiązujące (s. 9-10).

Bogatą treść zawartą w omawianej pozycji H. Emsbach podzielił na 11 rozdziałów. W pierwszym przedstawił podstawy prawne wyznawczego prawa majątkowego w diecezjach na terenie byłych Prus (s. 9-10), w drugim określił pojęcie i znaczenie wspólnoty kościelnej (Kirchengemeinde), a chodzi tu o wspólnotę parafialną (s. 10-11), zaś w trzecim określa pojęcie „zarządu kościelnego” (Kirchenvorstand) w znaczeniu zarządu parafii (s. 11-14). Te trzy rozdziały mają największe znaczenie poznawczoprawne także dla czytelników nie wnikających w szczegółowe rozwiązania pruskiego prawa wyznaniowego. W ostatnim z tych rozdziałów autor wyjaśnia m.in., że zarząd parafii składa się z duchownego kierującego parafią z polecenia biskupa i z wiernych wybranych w odpowiedniej liczbie w zależności od liczby parafian. Zgodnie z zarządzeniami biskupów mogą do nich należeć także inni duchowni, np. kapłani spełniający pewne funkcje na terenie parafii, lub diakoni pracujący w parafii jako w głównym miejscu pracy, ale tylko wtedy, gdy w parafii nie ma ani proboszcza, ani wikarego⁴. Przedstawia też przepisy określające czynne i bierne prawo wyborcze w tym zakresie. Czas trwania kadencji w zarządzie parafii trwa 6 lat.

W dalszych rozdziałach autor przedstawia szczegółowe przepisy dotyczące wyboru zarządu parafii (rozdz. IV – s. 14-47), określające składniki majątku para-

¹ Tak będą je dalej określał, gdyż to wyrażenie lepiej odpowiada kulturze polskiego języka prawniczego. Niektórzy tłumaczą „Kirchenrecht” jako „prawo kościelne”, ale jest to mylące, gdyż mniej zorientowani myślą, że chodzi tu o prawo wydawane przez władze kościelne, a więc prawo kanoniczne. Ponieważ tak nie jest, bo chodzi tu o prawo wydawane przez władze świeckie, a dotyczące kościołów, najlepiej po polsku określać je jako „prawo wyznaniowe”, a na oznaczenie katolickiego prawa kościelnego używać nazwy „prawo kanoniczne”.

² W dosłownym brzmieniu: „Der Kirchenvorstand verwaltet das Vermögen in der Kirchengemeinde. Er vertritt die Gemeinde und das Vermögen” (zob. s. 9).

³ W niektórych krajach niemieckich (Nadrenia-Palatynat, Hesja, dawniej Berlin Zachodni), na mocy umów międzynarodowych, prawo to zostało zastąpione przez normy prawa kanonicznego.

⁴ „Amtsblatt des Erzbistums Köln” 1979 s. 332.

fialnego i sposoby jego zarządzania (rozdz. V – s. 47-69), regulujące przebieg posiedzeń zarządu (rozdz. VI – s. 70-83), państwowego i kościelnego nadzoru nad zarządem majątkiem kościelnym (rozdz. VII – s. 83-103). Interesujące są przepisy dotyczące prowadzenia przedszkoli parafialnych w kraju Nadrenia-Westfalii (rozdz. VIII – s. 103-108). Podstawą w tej materii było prawo o przedszkolach oraz kan. 793-795 KPK. Na tej podstawie biskupi działający na terenie tego kraju wydali przepisy nazywane „statutem przedszkoli” (s. 103). Kolejne dwa rozdziały poświęcone zostały normom dotyczącym rad parafialnych⁵ oraz ich relacji z zarządami parafii (rozdz. IX – s. 108-113), a także normom dotyczącym zrzeszeń parafii (rozdz. X – s. 113-118). Rozdział ostatni (XI – s. 118-122) jest prezentacją norm regulujących osobistą odpowiedzialność członków zarządu parafii za niezgodne z prawem i szkodliwe decyzje.

W opracowaniu zamieszczono także indeks rzeczowy (s. 123-124) oraz dodatek (s. 125-168), w którym zawarto: 1) ustawę z 24 lipca 1924 r. o zarządzaniu katolickimi dobrami kościelnymi; 2) wydaną przez pruskie ministerstwo stanu ordynację do wyboru zarządu parafii, obowiązującą w diecezjach: Aachen, Essen, Köln, Münster i Paderborn; 3) instrukcję z 20.12.1928 r. (w brzmieniu z 4.05.1979) o zarządzaniu dobrami w parafiach i związkach parafii w archidiecezji kolońskiej; 4) wskazania do prowadzenia budżetu i zarządzania dobrami w parafiach i związkach parafii archidiecezji kolońskiej (z 4.01.1985 r., ogłoszone w „Amtsblatt des Erzbistums Köln”); 5) statut dla rad parafialnych w archidiecezji kolońskiej (z 3.06.1977); 6) statut dla katolickich przedszkoli w tejże archidiecezji (z 15.12.1988, dostosowany do kan. 793-795 KPK); wytyczne do zarządu i obrotu gruntami kościelnymi (z 1979); oraz 7) wyciąg z przepisów o możliwości budowania na obcym terenie, zwłaszcza na gruntach kościelnych i dla zapewnienia rodzinom możliwości wybudowania sobie mieszkania (z 1985 r.).

Przedstawione opracowanie może służyć pomocą nie tylko teoretykom prawa, lecz także wskazywać prawodawcom kościelnym w innych krajach, jak można sensownie regulować wiele ważnych i trudnych problemów zarządzania parafią i pomagania wiernym w organizowaniu życia wspólnoty kościelnej.

Normy przedstawione w prezentowanym opracowaniu wiążą się z postanowieniami kan. 532, 537 i 1280-1288 kodeksu prawa kanonicznego z 1983 r. Są one często ich aplikacją i uszczegółowieniem. Wielokrotnie biskupi wydający te normy powołują się na odpowiednie kanony KPK oraz na przepisy prawa wyznaniowego. Na przykładzie prezentowanych w tej pozycji norm widać wyraźnie, jak owocne może być współdziałanie władz kościelnych i władz państwowych dla dobra obywateli i wiernych, jeśli przyjęty jest model autonomii i współdziałania tych władz, przy jednoczesnym wyraźnym podzieleniu ich kompetencji.

Ponieważ kodeks prawa kanonicznego nakłada na proboszczów obowiązek utworzenia w każdej parafii rady do spraw ekonomicznych (kan. 537 i 1280 KPK), wzory rozwiązań praktycznych przedstawione w omawianej publikacji mogą być bardzo przydatne. Pamiętać jednak należy, iż zadania i kompetencje „zarządów parafii” w diecezjach niemieckich są innego rodzaju, choć podobne co do zakresu,

⁵ Mającym charakter duszpasterski, w Niemczech nazywanych „Pfarrgemeinderat”.

niż parafialnych rad dó spraw ekonomicznych w rozumieniu obecnie obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego.

Przedstawiona tu publikacja jest bardzo użyteczna w parafiach niemieckich. Jej pięć wydań w ciągu 15 lat (pierwsze wydanie ukazało się w 1974 r.) i ponad 20-tysięczny nakład świadczą o dużym zapotrzebowaniu na takie publikacje. Można więc przypuszczać, że zawarte w niej myśli i wzory norm mogą być przydatne także dla polskich kanonistów i znawców prawa wyznaniowego, a także polskim prawodawcom świeckim i kościelnym oraz wiernym oddającym się różnym zadaniom we wspólnotach parafialnych. Może ona też przyczynić się do lepszego współdziałania władz świeckich i kościelnych, do wypracowania nowego modelu współpracy prawodawców świeckich i kościelnych.

Myśli zawarte w tej publikacji mogą także przyczynić się do usunięcia nieuzasadnionych uprzedzeń niektórych parlamentarzystów i polityków wobec rozwiązań sprawdzonych w Kościele lub wypracowanych przez kompetentne komisje kościelno-państwowe. A odnosi się to nie tylko do prawa majątkowego, choć na tę dziedzinę polscy parlamentarzyści i polskie władze są szczególnie uczulone; dlatego też w Konkordacie polskim z 1993 r. nie przyjęto żadnych konkretnych rozwiązań w tej dziedzinie. A każde prawo winno służyć dobru ludzi, niezależnie od tego, skąd ono pochodzi i skąd czerpie wzorce.

Ks. Ryszard Sztychmiller